

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ 2010
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1. Ο Γιώργος Ιωάννου, παιδί προσφύγων της Ανατολικής Θράκης, γεννήθηκε μεγάλωσε και σπούδασε στη Θεσ/νίκη. Με υλικό αντλημένο από τα δύσκολα παιδικά του χρόνια, από τον κόσμο της προσφυγιάς, από τη δίνη του πολέμου και της κατοχής και από τις περιπέτειες της μεταπολεμικής περιόδου καταρτίζει το θεματολόγιό του. Η μαρτυρία, το βίωμα, η εξομολόγηση, η έκφραση της υπαρξιακής αγωνίας και του αδιεξόδου τροφοδοτούν τα κείμενα του. Περιηγητής των πόλεων όπου έζησε και κυρίως της γενέτειρας του της Θεσ/νίκης, ο Ιωάννου καταγράφει με ακρίβεια και ενάργεια το καθημερινό τους πρόσωπο. Το εξωτερικό σκηνικό κατά κανόνα συνοδεύεται από της εσωτερική του περιπλάνηση στο χώρο της ατομικής και συλλογικής μνήμης. Οι ιστορίες του είναι μικρογραφίες της καθημερινής ζωής των κατοίκων της αφενός και προσωπικές αναμνήσεις του συγγραφέα αφετέρου, όπου οι μνημονικές ανακλήσεις δημιουργούν το συγκινησιακό κλίμα στο οποίο κινείται η πεζογραφία του.

Ένα στοιχείο που αποδεικνύει της άντληση της θεματολογίας του από τα παιδικά του χρόνια είναι η αναφορά στους μεταξοσκώληκες του: «Μονάχα ένα κακό...πιο πέρα». Όσον αφορά τα στοιχεία απ' τον κόσμο της προσφυγιάς εντοπίζονται στο σημείο «Εμείς ως τότε θαρρούσαμε....όχι τη γλώσσα» Στη συνέχεια η αναφορά του στον πόλεμο εστιάζεται στο σημείο «μια ιταλιάνικη....να το γκρεμίσει» Η αναφορά του στη Θεσ/νίκη πέρα από το σπίτι του Κεμάλ διαπιστώνεται και από την παρατήρηση του για το «Ισλαχανέ» την γειτονιά που περικλείει το τετράγωνο κοντά στα ανατολικά τείχη της πόλης βόρεια της σημερινής οδού Αγ. Δημητρίου και ανατολικά της οδού Αποστόλου Παύλου. Σχετικά τέλος με τον τρόπο ζωής των προσφύγων γίνεται αναφορά σε κάποιες δραστηριότητες τους στο σημείο «την πρώτη φορά...στον μπαχτσέ της».

B1α) Η αφήγηση στο συγκεκριμένο πεζογράφημα ακολουθεί την παραδοσιακή τακτική του Ιωάννου και είναι πρωτοπρόσωπη, μονομερής και μονοεστιακή καθώς γίνεται από την πλευρά του αφηγητή του αποτελεί και πρόσωπο του έργου. Ο αφηγητής είναι η κυρίαρχη ατομική συνείδηση, γι' αυτό και η αφήγηση έχει έναν χαρακτήρα καταγραφικό και κάποτε χρονογραφικό, μολονότι τα περιστατικά είναι και έντονα, και δυσβάστακτα πολλές φορές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στο συγκεκριμένο κείμενο αποτελεί η παράθεση των 5 επισκέψεων της γυναίκας στο σπίτι του αφηγητή, οι οποίες καταγράφονται με χρονολογική σειρά και χωρίς μελοδραματισμό παρά τη φόρτιση που εμπερικλείει το υλικό του πεζογραφήματος. Παράλληλα, η αφήγηση χαρακτηρίζεται κι από το βιωματικό στοιχείο, καθώς ο αφηγητής έχει ως στόχο της έκθεση των εμπειριών και των μνημών, των σκέψεων και των προβληματισμών του. Με τα χρονικά άλματα από το παρελθόν στο παρόν και την αναφορά σε συγκεκριμένα ιστορικά σημεία της ελληνικής ιστορίας ο αφηγητής καταφέρει να δώσει την προσέγγιση του για κάποια γεγονότα του παρελθόντος, κυρίως την προσφυγιά, αλλά και το στίγμα της εποχής του με την επικριτική διάθεση για τον τρόπο αστικοποίησης. Έτσι, πλάθει χαρακτήρες (της Τουρκάλας και των σύγχρονων εργολάβων) που, χωρίς να μετατοπίζει το κέντρο βάρους της αφήγησης, τον βοηθούν να δώσει την άποψη του για ότι συνέβη αλλά

και για όλα αυτά που βλέπει να λαμβάνουν χώρα και τον βρίσκουν κάθετα αντίθετο. Χαρακτηριστική είναι η στάση του απέναντι στην «φρικαλέα» πολυκατοικία που υψώθηκε στη θέση του παλιού σπιτιού.

B1 β)

Ο αφηγητής ξεκινά από το αφηγηματικό παρόν με την παρατήρηση του ότι δεν ξαναφάνηκε η γυναίκα με τα μαύρα και αρχίζει μια αναδρομή στο παρελθόν, κάνοντας στάση στις διάφορες χρονικές περιόδους που επισκεπτόταν η γυναίκα το σπίτι του αφηγητή,

Η πρώτη της επίσκεψη έγινε γύρω στα 1936, όπως γίνεται σαφές από την χρονολόγηση της δεύτερης επίσκεψης. Η δεύτερη γίνεται στο 1938, η τρίτη ένα χρόνο αργότερα, οπότε γύρω στα 1939. Η τέταρτη επίσκεψη δεν τοποθετείται χρονικά, αν όμως λάβουμε υπόψη μας το γεγονός ότι ο αφηγητής ανέφερε ότι η γυναίκα επισκέπτοταν το σπίτι κάθε χρόνο, τότε πρέπει να τοποθετείται γύρω στα 1940. Η τελευταία της επίσκεψη έγινε μεταπολεμικά, προφανώς γύρω στα 1945, κι από τότε κανείς δεν την ξαναείδε. Μετά το ιστορικό των επισκέψεων, ο αφηγητής γυρίζει πάλι στο αφηγηματικό του παρόν και κάνει λόγο για την αισθητική της Θεσσαλονίκης και την αδιαφορία για το λαϊκό πολιτισμό και την ομορφιά του από τους σύγχρονους εργολάβους που έχουν αναλάβει την ανοικοδόμηση της πόλεως.

Στο τέλος, υπάρχει μια διαδοχή των αφηγηματικών επιπέδων του κειμένου. Πρώτα ο αφηγητής μιλά προδρομικά για την αντίδραση του απέναντι στο σκάψιμο των θεμελίων, όταν γκρεμιστεί η πολυκατοικία για να χτιστεί ένα άλλο κτήριο, ένα νέο εξάμβλωμα όπως το χαρακτηρίζει, αμέσως μετά περνά σε μια αναδρομική αναφορά στην εποχή που σκάβονταν τα θεμέλια αυτού του κτισίματος και βρέθηκε το ψηφιδωτό, ενώ το περιεχόμενο των λόγων της γριάς τοποθετούν τη δράση στην εποχή της ανταλλαγής των πληθυσμών, όταν ο μπέης και η κόρη του υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν το σπίτι.

B2 A.

«Κλεφτές ματιές»: Η γυναίκα στέκεται ώρες θλιμμένη και βουβή στο κατώφλι της αυλής, λοξοκοιτώντας το σπίτι του αφηγητή. Ρίχνει κλεφτές ματιές δηλαδή γρήγορες και φευγαλέες προσπαθώντας να μην αντιληφθούν τίποτα οι ιδιοκτήτες και υποψιαστούν για την προέλευση της. Όσα χρόνια κι αν περνούν η γυναίκα δεν ξεχνάει το σπίτι που σημάδεψε την υπόλοιπη ζωή της.

«κατατσακισμένη στο κατώφλι»: Μετά τον πόλεμο η γυναίκα επιστρέφει με την ίδια λαχτάρα για να δει το σπίτι. Θλιμμένη, συντετριμμένη και απογοητευμένη κάθεται και πάλι στο κατώφλι του παλιού σπιτιού, κοιτάζοντας το έρημο κατεστραμμένο σπίτι, το ρημαγμένο δέντρο και την άδεια αυλή.

«κατάγυμνη αυλή»: Μία βόμβα είχε χτυπήσει σοβαρά το σπίτι στον πόλεμο, χωρίς να το γκρεμίσει, όμως μαζί μ' αυτό είχε παρασύρει και τη «ντουτιά». Η αυλή έμεινε «κατάγυμνη», άδεια χωρίς τη μουριά, το δέντρο που συνέδεε τη γυναίκα με την παιδική της ηλικία, τις αναμνήσεις και το παρελθόν της. Το δέντρο ενεργοποιούσε τη νοσταλγία της και την έκανε να επισκέπτεται συχνά το σπίτι του αφηγητή.

«είχε μαλακώσει την καρδιά»: Η αποκάλυψη ότι η γυναίκα ήταν μία μουσουλμάνα τουρκικής καταγωγής στην αρχή τάραξε τον αφηγητή και την οικογένειά του. Αργότερα όμως, όταν σκέφτηκαν την πιθανότητα η γυναίκα να τους επισκεπτόταν γιατί ήταν και αυτή όπως και εκείνοι, μια ξεριζωμένη πρόσφυγας που αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το σπίτι και τον τόπο που γεννήθηκε και μεγάλωσε, άρχισαν να καταλαβαίνουν τη νοσταλγία της και να συναισθάνονται τον πόνο της, ένας πόνος γνωστός, αφού η προσφυγιά δεν έχει εθνικότητα, θρησκεία, γλώσσα.

«αφράτο μάρμαρο»: Η ξένη δεν ξαναφάνηκε. Αλλά ακόμη κι αν ξαναρχόταν δε θα βρισके το μαρμάρينو κατώφλι του σπιτιού να ξαποστάσει. Παρόλο που το μάρμαρο αποτελεί ένα σκληρό και άψυχο υλικό, γι' αυτήν είναι ένα οικείο, αναπαυτικό σημείο αναφοράς, αυτό που από την αρχή αναζητούσε για να καθίσει να πιει το νερό, να φάει τα μούρα και να κοιτάξει την αυλή.

B2 B.

Η ειρωνεία του αφηγητή εντοπίζεται στην αναφορά του στους εργολάβους. Οι εργολάβοι είναι τα πρόσωπα που δέχονται τους πιο σκληρούς και ειρωνικούς χαρακτηρισμούς του αφηγητή, ο οποίος δε διστάζει να τους αποκαλεί «συμμορία», «γελοίους», ανθρώπους με «πονηρό μυαλό», ενώ τα κτίσματα που κατασκευάζουν είναι κατά τη γνώμη του «φρικαλέες πολυκατοικίες». Οι εργολάβοι είναι γι' αυτόν οι εκπρόσωποι της παρανομίας και του κέρδους, που σχεδιάζουν πρόχειρα τα έργα τους, με μόνο στόχο την εξυπηρέτηση των σχεδίων τους. Τους θεωρεί ως κύριους υπεύθυνους για τη ραγδαία αστικοποίηση, την άκριτη εισβολή ενός νέου, ακαλαίσθητου και ωφελιμιστικού κόσμου. Αντιμάχονται το γραφικό, καλαίσθητο και παραδοσιακό κόσμο που εκείνος αγαπά βαθιά.

G1 α) Οι επισκέψεις της γυναίκας είχαν μια κανονικότητα, όχι μόνο ως προς την εποχή, που ήταν πάντα η ίδια, αλλά και ως προς τις συνήθειες, που ήταν σχεδόν τυπικά επαναλαμβανόμενες. Η γυναίκα, λοιπόν, καθόταν πάντα στο κατώφλι του σπιτιού πολλή ώρα και ήσυχα, για να απολαύσει το θέαμα για το οποίο είχε έρθει από μακριά· και δεν πρόκειται για κανένα άλλο παρά το σπίτι του αφηγητή με την αυλή, το πηγάδι και την ντουτιά του. Γι' αυτήν το κατώφλι ήταν το σήμα κατατεθέν του σπιτιού, καθώς εκείνη την εποχή αποτελούσε στοιχείο κοινωνικότητας, εφόσον εκεί συγκεντρώνονταν οι γειτόνισσες και περνούσαν τον ελεύθερο χρόνο τους συζητώντας. Δεν είναι τυχαίο μάλιστα ότι αυτό φιλάει με πόνο την ώρα που αποχωρίζεται το πατρικό της. Τέλος, η παραμονή της στο κατώφλι ίσως δηλώνει και το δισταγμό της και το φόβο της ενδεχόμενης αποκάλυψης της ταυτότητας της από τους τωρινούς ιδιοκτήτες του σπιτιού.

G1 β) Σε μια αναδρομή που κάνει στο παρελθόν ο συγγραφέας, την εποχή που σκάβονταν τα θεμέλια της πολυκατοικίας, αναφέρεται σε ένα ψηφιδωτό εξαιρετικής ομορφιάς. Η γειτονιά μιλούσε για το ψηφιδωτό και με αφορμή αυτό, μια γριά θυμήθηκε και τη δόξα του παλαιού αρχοντικού, όπως και την τύχη αυτών που κατοικούσαν στο σπίτι. Στη διήγηση της, λοιπόν, αναφέρει ότι το αρχοντικό κατοικούσαν από ένα μπέη και την κόρη του, μια κοπέλα εξαιρετικής ομορφιάς. Όταν υποχρεώθηκαν να φύγουν με τη συμφωνία για την ανταλλαγή των

πληθυσμών, η κοπέλα δεν μπορούσε να αποχωριστεί το σπίτι με τίποτα. Κυλιόταν και φιλούσε το κατώφλι, σπάραζε από τον πόνο για τον αποχωρισμό αυτό. Με τρόπο άμεσο λύνεται την τελευταία στιγμή το μυστήριο γύρω από την ξένη γυναίκα: επρόκειτο για την κόρη του μπέη, που ερχόταν στο σπίτι για να θυμηθεί το μέρος που μεγάλωσε και αγάπησε πολύ. Το σπίτι με το κατώφλι του, το πηγάδι και τη μουριά αντιπροσώπευαν την παιδική της ηλικία και τη ζωή της μέχρι το σημείο που ο πόλεμος και οι συνέπειες του την υποχρέωσαν να τα αποχωριστεί δια παντός. Οι επισκέψεις της επομένως ήταν μια προσπάθεια να επαναφέρει στη μνήμη της στιγμές του παρελθόντος που για την ίδια είχαν χαθεί αμετάκλητα. Έτσι, δικαιολογείται το ότι, αν και ο Ιωάννου δεν χαρακτηρίζεται από μελοδραματισμό, εδώ έχουμε μια έντονα συγκινησιακά σκηνή.

Δ1. Στην ερώτηση αυτή οι μαθητές θα πρέπει να αναφερθούν στα εξής σημεία:

Ομοιότητες

α) ο χώρος που λαμβάνουν χώρα τα γεγονότα, η Θεσσαλονίκη, με αναφορές σε χαρακτηριστικά σημεία της πόλης.

(π.χ σπίτι Κεμάλ στο βασικό διήγημα, Ροτόντα στο παράλληλο)

β) αναφορά σε μειονοτικές ομάδες πληθυσμού (πρόσφυγες – Εβραίοι)

γ) επικριτική στάση απέναντι στους σύγχρονους εργολάβους που αλλοιώνουν τον παραδοσιακό οικιστικό χαρακτήρα της Θεσ/νίκης και στην έντονη αστικοποίηση

δ) αναφορά στην καθημερινότητα των απλών ανθρώπων (π.χ ρόλος κατωφλιού – εξώπορτας, μούρα – αργία Σαββάτου)

ε) ύπαρξη ειρωνείας

Διαφορές

α) Στου «Κεμάλ το σπίτι» γίνεται αναφορά στην ελληνική κοινότητα προσφύγων, ενώ στην «απογραφή ζημιών» στην Εβραϊκή κοινότητα της Θεσ/νίκης

β) Στο διήγημα «Στου Κεμάλ το σπίτι» η στάση του Ιωάννου απέναντι στην αστικοποίηση είναι εντονότερη και πιο σαφής. Αντίθετα στην «Απογραφή ζημιών» υπάρχει μεν ειρωνική χροιά όμως η θέση του συγγραφέα δεν είναι τόσο ξεκάθαρη.